

عملکرد مدیریت روستایی در پایداری اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: روستاهای بخش مرکزی شهرستان اردبیل)

بهرام ایمانی^۱

استادیار گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران

علی ناصری منش

عضو غیر هیات علمی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران

لطف الله ملکی

عضو غیر هیات علمی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران

رضا طالبی

دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۶/۰۷/۲۴ تاریخ صدور پذیرش: ۱۳۹۷/۰۴/۱۱

چکیده

مدیریت روستایی یکی از مؤلفه‌های اساسی برای نیل به توسعه پایدار روستایی است که در فرآیند برنامه‌ریزی و توسعه روستایی جایگاه و نقش مهمی دارد که با همکاری بخش دولتی و غیر دولتی و مشارکت جامعه محلی، فرآیند توسعه پایدار روستایی را مدیریت می‌کند. بنابراین پژوهش حاضر با هدف بررسی عملکرد مدیریت روستایی در پایداری اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی انجام شده است. این پژوهش از لحاظ هدف کاربردی و بر اساس ماهیت توصیفی-تحلیلی است. جامعه آماری ۴۱ روستای پیرامون شهرستان اردبیل است که با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای ۳۷۰ نفر به عنوان حجم نمونه انتخاب گردید که به صورت نسبی و بر حسب جمعیت موجود در روستاهای منتخب توزیع گردید. داده‌های مورد نیاز با استفاده از شیوه کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه و مصاحبه) گردآوری شد. به منظور تحلیل موضوع چارچوبی از شاخص‌های عملکرد مدیریت روستایی و پایداری اجتماعی انتخاب و تدوین گردید. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از پرسشنامه بیانگر این است که بین شاخص‌های عملکرد مدیریت روستایی، شاخص عمرانی با میزان بتای ۰/۳۷۵ بیشترین تأثیر را در پایداری اجتماعی داشته است و شاخص خدماتی با ۰/۱۷۰ کمترین تأثیر را دارا بوده است و در کل عملکرد مدیریت روستایی حدود ۶۰ درصد از متغیر مستقل پایداری اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی را تبیین می‌کند.

کلمات کلیدی: مدیریت روستایی، توسعه پایدار، پایداری اجتماعی، سکونتگاه‌های روستایی، شهرستان اردبیل

بیان مسأله

مدیریت به عنوان یکی از فعالیت‌های اجتماعی بشر سابقه طولانی دارد که به عنوان یکی از مهمترین فعالیت‌ها در زندگی اجتماعی بشر تلقی می‌گردد و به مدد این فعالیت است که مأموریت‌ها و اهداف سازمان‌ها تحقق می‌یابد و از منابع و امکانات موجود بهره‌برداری می‌گردد. در فرآیند برنامه‌ریزی و توسعه روستایی مدیریت جایگاه و نقش بسیار مهمی دارد چنانکه بدون مدیریت روستایی مشروع و کارآمد، اهداف توسعه روستایی تحقق نخواهد یافت (صلاحی اصفهانی و التیامی‌نیا، ۱۳۹۴: ۱۵۹).

امروزه مدیریت روستایی با رویکرد و پارادایم (الگو، سرمشق) توسعه پایدار روستایی همراه است تا فرآیند برنامه‌ریزی‌ها را در مناطق روستایی به وسیله مردم و از طریق تسهیل‌گری دیگر عاملان توسعه یعنی نهادهای دولتی، سازمان‌های مردمی، نهادهای علمی - تحقیقاتی تحقق بخشد و حق توسعه‌یافتگی انسان‌ها و مکان‌ها را نهادینه کند. مفهوم جدید توسعه پایدار کلی‌گرا است و همه ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و ... نیازهای بشری را در بر می‌گیرد. از این‌رو مدیریت روستایی شامل مجموعه‌ای از نهادها، مکانیسم‌ها و فرآیندهایی است که شهروندان از طریق آن می‌توانند خواسته‌ها و نیازهای خود را دنبال کنند، اختلافات خود را تعدیل سازند و به حقوق خود دست‌یابند. این امر نیازمند همکاری و تشریک مساعی نهادهای محلی، نهادهای جامعه مدنی و بخش خصوصی است تا بتوانند مشارکت مردمی را تحقق بخشد و بتوانند به فرآیند توسعه پایدار محلی کمک کنند. در مدیریت توسعه پایدار سکونتگاه‌های روستایی اهداف پیشرفت اقتصادی، رفاه اجتماعی، بهبود کیفیت محیط و حکمروایی خوب دنبال می‌شود که مؤید حاکمیت سبک‌های مختلف مدیریت روستایی بر نظام کشور است که تأثیرات مختلفی را بر جنبه‌های متنوع روستاهای کشور داشته‌است (رکن‌الدین افتخاری، ۱۳۸۹: ۱۹۱). آنچه بیش از همه در مطالعه و سیر مدیریت طی سه دهه اخیر جلب توجه می‌کند، حذف عنصر مدیریتی بدون جایگزینی مناسب است. از این روست که با فروپاشی مدیریت سنتی در نگهداری پایدار از زندگی و فعالیت در فضای روستایی، نوعی فقدان مدیریت کارآمد فضایی در سطح محلی پدیدار می‌شود که نخستین پیامد آن بروز ناپایداری منابع محدود طبیعی و افول تدریجی یکپارچگی اجتماع روستایی و انسجام اجتماعی - اقتصادی و در حادترین شکل خود، رهاماندن بسیاری از سکونتگاه‌های روستایی طی دوره‌های بعدی از نظام‌های مدیریت روستایی است (سعیدی، ۱۳۸۹: ۱۶۲ و قنبری و بهرامی، ۱۳۹۵: ۱۳۶).

با توجه به مطالعاتی که تا کنون در مورد نظام مدیریتی روستاها در ایران انجام شده، می‌توان گفت که مدیریت در معنای علمی آن و آن‌گونه که در کتب مدیریتی از آن یاد شده در روستاهای ایران اعمال نمی‌شود و آنچه وجود دارد نوعی مدیریت ناقص شبه مدیریت است که در آن تمامی جنبه‌ها و وظایف مدیریت به نحو مطلوب اجرا نمی‌شود (عبداللهیان و همکاران، ۱۳۸۵، ۲۲۹). لذا این نوع مدیریت به صورت متمرکز و دولتی با توجه به پراکنش گسترده و تفاوت‌های مختلف در ایران دارای توجیه نبوده و از گذشته تا کنون موفقیتی نداشته است. در حال حاضر بسیاری از روستاهای ایران علی‌رغم دارا بودن قابلیت‌های زیاد در توسعه، این فضاها نشانگر توسعه‌نیافتگی و

محرومیت است در این زمینه ضرورت دارد در برنامه‌های توسعه روستایی به بکارگیری الگوی مدیریت به روش مشارکتی توجه گردد (استعلاجی، ۱۳۹۱: ۲۴۰).

مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان اردبیل در دهه‌های گذشته به دلیل سنتی بودن کشاورزی، فشار جمعیت، پایین بودن سطح درآمد، عدم وجود مراکز اشتغال‌زا، عدم صرفه اقتصادی فعالیت‌های دامداری، اقتصاد نابسامان روستایی، کمبود امکانات و خدمات رفاهی با مهاجرفرستی شدید روبرو بوده است. از پیامدهای چنین مهاجرفرستی می‌توان به تقلیل جمعیت روستایی، تخلیه و تخریب روستاها، تخلیه نیروی انسانی مستعد و فعال و ... اشاره نمود. بنابراین پژوهش پیش‌رو می‌کوشد تا با نگرشی نو در زمینه مدیریت روستایی به تبیین و تأثیر آن بر شاخص پایداری اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی پیرامون شهرستان اردبیل پردازد و ضمن سنجش عملکرد مدیریت روستایی به ارائه راهکارهایی در زمینه بهبود پایداری اجتماعی پردازد.

پیشینه پژوهش

در رابطه با دو متغیر اصلی پژوهش یعنی مدیریت روستایی و پایداری اجتماعی مطالعات و تحقیقات متعددی به صورت مجزا انجام گرفته است؛ لذا پژوهش حاضر به با نگاهی متفاوت به بررسی تأثیرات عملکرد مدیریت روستایی در پایداری اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی با الهام از پژوهش‌های سایر محققان در استان اردبیل پرداخته است. در ادامه برخی مطالعات انجام شده در داخل و خارج کشور ذکر گردیده است.

سینگ^۱ (۲۰۰۴) در پژوهشی که با عنوان فناوری اطلاعات و توسعه روستایی در هند انجام داد دریافت که وجود ساختار اداری مناسب، آگاهی روستائیان، وجود امکانات آموزشی و مشارکت دادن روستائیان در امور از عوامل اجتماعی مؤثر بر بهبود مدیریت و توسعه روستایی است. بروکمیر و اوی^۲ (۲۰۰۹) در پژوهشی با هدف بررسی مدیریت منابع طبیعی در توسعه پایدار روستایی در ۱۲ کشور اروپایی به این نتیجه دست یافتند که توسعه پایدار در ساختار مدیریتی و برنامه‌ریزی کشورهای مورد مطالعه به طور متفاوتی توسط عوامل دولتی و غیر دولتی تفسیر می‌شود و بر اساس کاربردهای متفاوت در سطوح منطقه‌ای و محلی نیز مورد استفاده قرار گرفته و تأثیرات متنوعی برجای گذاشته است. راما نایدو^۳ (۲۰۱۱) نیز در پژوهشی که به منظور بررسی ارتباط بین مدیریت بین مدیریت سازمان یافته و کارآمد و اثرات آن بر عملکرد کارکنان و جوامع محلی در مالزی انجام داد دریافت که سبک مدیریت کارآمد روستایی، به طور مثبت با مدیر کارآفرین و عملکرد کارکنان ارتباط وجود دارد و مدیر کارآفرین نقش میانجی در ارتباط بین روش مدیریت و عملکرد کارکنان دارد. همچنین رشیدپور (۱۳۸۹) در پژوهشی که به قصد بررسی مدیریت محلی در فرآیند توسعه پایدار روستایی در استان آذربایجان انجام داد به این نتیجه رسید که اهمیت نسبی دو متغیر سازماندهی و نظارت و کنترل بیشتر از سایر نقش‌هاست و مدیریت روستایی نقش مهمی در برنامه‌ریزی، سازماندهی، تأمین منابع انسانی، نظارت و کنترل و هدایت و رهبری فرآیند توسعه پایدار دارد. فرجی سبکبار و

^۱ -singh

^۲ - Bruckmer & Away

^۳ -ramanaidu

همکاران (۱۳۹۲) نیز در مقاله‌ای با عنوان شناخت و تحلیل علل ناکارآمدی مدیریت روستایی از دیدگاه مردم دریافتند ۲۳ علت بر ناکارآمدی مدیریت روستایی در مقیاس محلی تأثیرگذار است که این علل در چارچوب ۸ مقوله کلی شامل ضعف در شایسته‌سالاری، ضعف در اطلاع‌رسانی، ترجیح منافع شخصی و قومی بر منافع جمعی، ضعف در سرمایه‌ی اجتماعی و انسانی، ضعف در برنامه‌ریزی در زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی، محدودیت مالی و بودجه‌ای، ضعف در آینده‌نگری و نیز محدودیت قانونی و اجرایی دسته‌بندی شده‌اند. در تحقیقی که با عنوان بررسی عملکرد مدیریت نوین در توسعه پایدار اقتصادی در مناطق روستایی اردبیل توسط منشی‌زاده و همکاران (۱۳۹۳) انجام گردید، این نتیجه حاصل شد که پس از اصلاحات ارضی ساختار سنتی و یکپارچه مدیریت روستایی از بین رفته و نظام اداری اجرایی کارآمدی جایگزین نشده است و به دلیل فقدان نگرش سیستمی و یکپارچگی عملکردی، زمینه ناپایداری بیشتر عرصه‌های روستایی ایجاد گردیده است. صلاحی اصفهانی و التیامی‌نیا (۱۳۹۴) در پژوهش خود که به منظور بررسی نقش مدیریت روستایی در حفظ اراضی کشاورزی انجام دادند به این نتیجه رسیدند که مدیران روستایی در حفظ اراضی کشاورزی خوب عمل نکرده‌اند و شاخص‌هایی مانند توجه روستاییان برای جلوگیری از فروش اراضی کشاورزی، منصرف نمودن فروشندگان زمین و ... میزان نقش آفرینی مدیران روستایی را در حفظ راراضی کشاورزی نشان می‌دهد. در پژوهشی که قنبری و بهرامی (۱۳۹۵) با عنوان مدیریت محلی و نقش آن در توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی شهرستان چناران انجام دادند دریافتند که مدیریت محلی نقش مؤثر و کارآمدی در توسعه روستایی دارد و بجز وضعیت اقتصادی در تمام معیارهای محیطی، مسکن، توسعه فیزیکی و ... بین دیدگاه مدیران و ساکنان روستایی تفاوت معنادار وجود دارد. اکثر پژوهش‌های پیشین بر بعد پایداری کالبدی روستا پرداخته‌اند و بعد پایداری اجتماعی کمتر مورد توجه قرار گرفته است. همچنین برای منطقه اردبیل تاکنون مقاله‌ای در حوزه پایداری اجتماعی انجام نشده است.

مبانی نظری

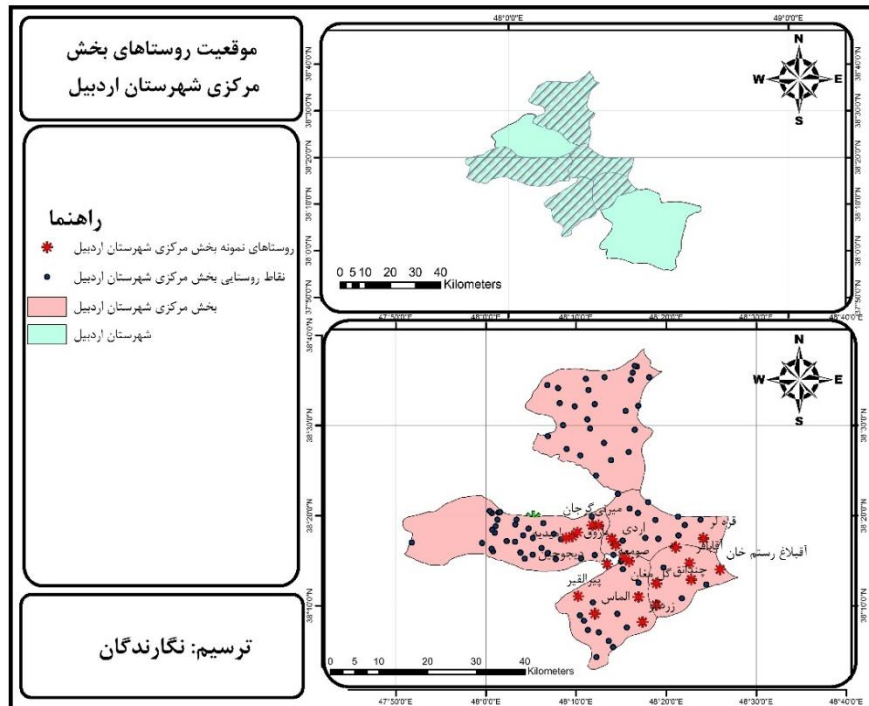
در اواخر قرن بیستم و اوایل قرن بیست و یکم، برنامه‌های توسعه روستایی در بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه به صورت جدی مورد توجه برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران قرار گرفت و آنان برنامه‌ها و اقدامات بسیار متنوعی را در راستای بهبود شرایط زندگی مردم در مناطق روستایی طراحی و اجرا نمودند (Mahon et al, 2012: 266). بسیاری از محققان و صاحب‌نظران حوزه فعالیت روستایی، حیطه مدیریت و توسعه روستایی را شامل پنج بعد می‌دانند که شامل مدیریت منابع طبیعی، مدیریت منابع انسانی، توسعه فیزیکی روستا و امور زیربنایی، توسعه فعالیت‌های کشاورزی و غیر کشاورزی می‌دانند (Gibson et al, 2010: 238). می‌توان گفت مدیریت روستایی فرآیند سازماندهی و هدایت جامعه روستایی از طریق شکل‌دادن به سازمان‌ها و نهادهای مسئول در اداره مناطق روستایی است که نقش مهمی در پیشبرد اهداف توسعه دارند (رکن الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۸۶: ۸). که باید با راهبردهای کارآمد، قدرت عمل، ابتکار در سازندگی و سیاست‌گذاری حساب‌شده همراه باشد (مطیعی‌لنگرودی، ۱۳۸۲: ۲۲۹ و حیدری ساربان، ۱۳۹۴: ۹۲)، و یکی از مؤلفه‌های اساسی برای نیل به توسعه روستایی، متأثر از

راهبردهای کلان ملی و نیز رهیافت موجود در این زمینه است که شامل رهیافت سنتی، رهیافت‌های منابع انسانی، رهیافت‌های کمی و رهیافت سیستمی و اقتضایی است (نعمتی و بدری، ۱۳۸۶: ۱۶۳). ساختار مدیریتی مبتنی بر جامعه روستایی، با همکاری بخش دولتی و غیردولتی و با مشارکت جامعه محلی، فرآیند توسعه پایدار روستایی را مدیریت می‌کند که مرکزیت آن بر عهده جامعه محلی است و هر یک از بخش‌های مختلف مسئولیت‌ها و نقش‌های مرتبط را بر عهده دارند و هدف آن تواناسازی جامعه روستایی برای ایفای نقش رهبری در برنامه‌ریزی، اجرا، نظارت و نگهداری طرح‌ها و پروژه‌هاست (Olyel, 2006: 124). به باور بهزادنسب مدیریت روستایی فرآیندی چندجانبه است که شامل سه رکن مردم، دولت و نهادهای عمومی است، در این فرآیند با مشارکت مردم و از طریق تشکیلات و سازمان‌های روستایی، برنامه‌ها و طرح‌های توسعه روستایی تدوین و اجرا می‌گردد و تحت نظارت و ارزشیابی قرار می‌گیرد (استعلاجی، ۱۳۹۱: ۲۴۱). وودز نیز معتقد است که هدف از ایجاد مدیریت کارآمد روستایی، انتخاب دموکراتیک مدیران محلی، پاسخگو بودن مدیران محلی در قبال مردم و مشارکت دادن مردم در فرآیند تصمیم‌گیری و اجرای برنامه‌های توسعه است که همواره مورد تأیید اندیشمندان بوده‌است (Woods, 2011: 153). از مهمترین عوامل توجه، تقویت و گسترش مدیریت و روستایی و محلی در عرصه بین‌المللی، کاهش هزینه‌های دولت در زمینه ارائه خدمات عمومی به روستاییان، کارآمدی در مقایسه با دستگاه‌های دولتی، کاهش وابستگی مردم روستایی به دولت مرکزی و کمک به خودکفایی و خوداتکایی جوامع روستایی، فراهم آوردن زمینه‌های مشارکت مردم در فرآیند توسعه پایدار روستایی و تمرکززدایی و گسترش عدالت اجتماعی به شمار می‌روند (زیارتی نصرآبادی، ۱۳۸۴: ۱۶). به باور قدیری معصوم و ریاحی مدیریت روستایی مجموعه‌ای اعم از دولتی یا مردمی، فردی یا گروهی و در اشکال کلان و خرد هستند و به عنوان متولیان امور مربوط به روستاها فعالیت دارند. گسترش مفهوم مدیریت روستایی علاوه بر این که مشکلات رسیدگی به امور مربوط به روستاها را بیان می‌کند چگونگی مواجهه مطلوب با روستاها و برنامه‌ریزی روستایی را برای کارشناسان و متخصصین نیز آشکار می‌سازد (قدیری معصوم و ریاحی، ۱۳۸۳: ۱۷۸). بنابراین مدیریت خردمندانه سکونتگاه‌های روستایی بر پایه خرد جمعی و مشارکت واقعی همه مردم، در راستای توسعه و پیشرفت پایدار از اهمیت بسزایی برخوردار است. لذا مدیریت روستایی فرآیندی علمی و عملی در جهت اهداف توسعه پایدار و عادلانه روستایی است (لهسایی‌زاده، ۱۳۸۸: ۶۳). مفهوم توسعه پایدار و پایداری از دیدگاه‌های مختلف تعریف گردیده است که هر کدام از آنها بیانگر هدف خاصی بوده است که در حوضه‌های مختلف به کار گرفته شده است (Winograd & Farrow, 2010: 4). یکی از ابعاد مهم توسعه پایدار، پایداری اجتماعی است که با وجود رویکرد انسان محوری توسعه پایدار، درباره پایداری اجتماعی و حوزه‌های مربوط به آن توجه محدودی صورت گرفته‌است (حسینی و همکاران، ۱۳۹۴: ۵۱). این بعد از توسعه پایدار بیشتر در دهه‌های اخیر مطرح شده است و شامل مجموعه‌ای از اقدامات و خط‌مشی‌ها است که هدف آن بهبود کیفیت زندگی و دسترسی عادلانه به توزیع حقوق و استفاده مناسب محیط طبیعی و مصنوع است و بر بهبود شرایط زندگی محلی به وسیله کاهش فقر و افزایش رضایت‌مندی از نیازهای پایه دلالت دارد (Pacione, 2009: 607). لذا هدف اصلی آن این است که نسل-

های آینده نسبت به نسل کنونی، دسترسی یکسان و یا بیشتری به منابع اجتماعی داشته‌باشند (Mac & Peacock, 2011: 2) و جمینی و جمشیدی، ۱۳۹۳: ۱۵۱). ورد کرافت معتقد است بعد اجتماعی پایداری بیشتر موضوع مباحث نظری است و در زمینه سیاست‌گذاری توسعه و برنامه‌های علمی کمتر مورد توجه قرار گرفته است و دیدگاه‌های نظری درباره آن دیدگاه فلسفی - سیاسی، حقوق بشر، رفاه، برابری و عدالت اجتماعی و ... است (Word craft, 2012: 29). به باور والانس سازماندهی و عملیاتی نمودن پایداری اجتماعی منجر به پدید آمدن سه گرایش در پایداری اجتماعی شده‌است که شامل: الف- پایداری توسعه که به دنبال اهدافی نظیر نیازهای اساسی، ایجاد و حفظ سرمایه اجتماعی، عدالت و برابری است؛ ب- پایداری واسطه‌ای که درباره تغییرات رفتار اجتماعی سبب دستیابی به هدف‌های زیستی و فیزیکی توسعه پایدار گردد و ج- پایداری حفاظتی که هدف آن حفظ خصایص فرهنگی- اجتماعی در حال تغییر جوامع و مقابله با این تغییرات است، می‌باشد (Vallance et al, 2011: 342). مارتین معتقد است در پایداری اجتماعی منابع باید به گونه‌ای مورد بهره‌برداری قرار گیرد که نسل‌های آتی نیز قابلیت تصمیم‌گیری برای تأمین نیازهای خود را با بهترین سطح رضایت داشته‌باشند که در آن سیاست برنده- برنده مورد تأیید تصمیم‌گیران با هدف دستیابی به پیشرفت‌های اقتصادی، اجتماعی و محیطی مورد نظر است (پورطاهری و همکاران، ۱۳۸۹: ۹). از دیدگاه گولند پایداری اجتماعی با ابعاد کیفی همراه است و به معنای حفظ و بهبودبخشی به سرمایه اجتماعی است که به حقوق برابر انسان‌ها، مذاهب، فرهنگ‌ها و حفظ ارزش‌هایی که چنین شرایطی را در جوامع انسانی می‌پروراند اطلاق می‌گردد (Goodland, 2003: 1-5). از دیدگاه سازمان ملل (۲۰۰۲) آموزش، اشتغال، بهداشت، مسکن، رفاه و عدالت اجتماعی، میراث فرهنگی، فقر و توزیع درآمد، جرم و جنایت، جمعیت و مهاجرت، نقش زنان، دسترسی به زمین و ارزش‌های اخلاقی از شاخص‌های مهم پایداری اجتماعی هستند (کلانتری و همکاران، ۱۳۸۸: ۷۱). به باور جمعی از نویسندگان شاخص‌های پویایی جمعیت، توانمندسازی، همبستگی اجتماعی، تعلق مکانی، عدالت اجتماعی، اعتماد بین فردی، مشارکت، ترس از شیوع ناهنجاری‌های اجتماعی، رضایت از عملکرد نهادها، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، امید به آینده و نشاط در زندگی از شاخص‌های مهم پایداری اجتماعی هستند (سالمی، ۱۳۹۰: ۵۹؛ تیموری و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۳ و نسترن و همکاران، ۱۳۹۲: ۶۲). کمیته امور اجتماعی و اقتصادی (۲۰۰۰) نیز پایداری اجتماعی را شامل سواد، اشتغال، کیفیت زندگی، میراث فرهنگی، سلامت ذه‌ایر آب، توزیع درآمد و فقر، دسترسی به منابع و ... بیان می‌کند (Colusin, 2009: 69).

معرفی محدوده مورد تحقیق

شهرستان اردبیل در مختصات ۳۸ درجه و ۲ دقیقه الی ۳۸ درجه و ۸ دقیقه عرض جغرافیایی و ۴۸ درجه و ۵ دقیقه الی ۴۸ درجه و ۲۰ دقیقه طول جغرافیایی قرار دارد. مساحت شهرستان حدود ۵۱۷۲/۳ کیلومتر مربع است و در ارتفاع ۱۳۵۰ متر از سطح دریا قرار دارد. این شهرستان دارای ۳ بخش مرکزی، سرعین و هیر است. بخش مرکزی (منطقه مورد مطالعه) شامل ۱۱ دهستان و ۴۱ روستا است. این شهرستان در دو ناحیه دشتی و کوهستانی واقع گردیده‌است که توسط کوه‌های اطراف احاطه گردیده و در وسط دشتی به وسعت ۴۵ کیلومتر واقع گردیده است.

شکل ۱- محدوده مورد مطالعه

روش شناسی

پژوهش حاضر بر اساس هدف انتخاب شده کاربردی و بر اساس ماهیت توصیفی-تحلیلی می‌باشد که با بهره‌گیری از روش کتابخانه‌ای (فیش‌برداری) و پیمایشی (مصاحبه و پرسشنامه) انجام شده است. جامعه آماری پژوهش حاضر روستاهای بخش مرکزی شهرستان اردبیل است که با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند، بدین‌گونه که روستاها بر اساس میزان جمعیت به هشت گروه تقسیم شدند و از هر گروه بر اساس تعداد روستاهای آن گروه ۲۱ روستای پرجمعیت و کم‌جمعیت به عنوان نمونه انتخاب گردیدند. سپس حجم نمونه مورد مطالعه بر اساس فرمول کوکران ۳۶۴ نفر برآورد گردید که جهت دستیابی به نتایج بهتر به ۳۷۰ نفر افزایش یافت که تعداد نمونه‌ها در سطح هر روستا متناسب تعداد جمعیت به صورت تصادفی انتخاب گردید (جدول ۱).

جدول ۱: پراکنش حجم نمونه در روستاهای مورد مطالعه

روستا	جمعیت	حجم نمونه	فراوانی	روستا	جمعیت	حجم نمونه	فراوانی
پيله سهران	۳۷	۱	۰/۲۷	گرجان	۹۳۵	۱۴	۳/۷۸
حمید آباد	۶۳	۱	۰/۲۷	آق‌بلاغ آقاجان خان	۱۷۲۰	۲۳	۶/۲۱
اردی	۲۲۵	۳	۰/۸۱	آقا باقر	۱۳۷۴	۱۸	۴/۸۶
میرنی	۱۳۳	۲	۰/۵۴	صومعه	۱۴۱۴	۱۸	۴/۸۶
زردآلو	۱۵۲	۲	۰/۵۴	امیدچه	۱۹۰۸	۲۲	۵/۹۴
الماس	۱۵۱	۲	۰/۵۴	باروق	۱۰۲۸	۱۴	۳/۷۸
بنفشه درق	۳۷۱	۴	۱/۰۸	دیچویجن	۱۲۱۶	۱۵	۴/۰۵
پیرالقیور	۳۷۳	۵	۱/۳۵	ملا یوسف	۴۷۵۰	۶۴	۱۷/۲۹
چندانق	۶۹۰	۹	۲/۴۳	آق‌بلاغ رستم خانی	۲۰۹۱	۲۸	۷/۵۶
حسن باروق	۷۷۵	۱۰	۲/۷۰	گلمغان	۸۶۷	۱۰۷	۲۸/۹۱
قره لر	۷۲۶	۸	۲/۱۶	جمع: ۲۱	۲۸۸۹۹	۳۷۰	۱۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

ابزار مورد استفاده در این تحقیق پرسشنامه است که جهت سنجش متغیرهای تحقیق از شاخص‌های مورد نیاز بر اساس مطالعات سایر پژوهشگران به صورت تلفیقی استفاده گردید (جدول ۲). شیوه طراحی پرسشنامه به صورت سوالات بسته و در قالب طیف پنج گزینه‌ای لیکرت طراحی گردید. روایی پرسشنامه توسط پانل متخصصین و کارشناسان مجرب در این حیطه مورد بررسی قرار گرفت و در نهایت پس از تغییرات لازم، مورد تأیید قرار گرفت. جهت تعیین پایایی تعداد ۳۵ پرسشنامه در سطح روستاها به صورت پیش‌آزمون توزیع گردید و میزان پایایی آن بر اساس آلفای کرونباخ ۰/۸۶ برآورد گردید. این مقدار پایایی بیانگر این است که پرسشنامه مذکور از پایایی مناسبی برخوردار است و پرسش‌ها دارای همبستگی درونی هستند. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها در بخش آمار توصیفی از میانگین و انحراف معیار و در بخش آمار استنباطی از آزمون کلموگراف-اسمیرنف (جهت بررسی نرمال بودن متغیرها) و رگرسیون یک متغیره (جهت پیش‌بینی میزان تأثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته) استفاده گردید.

جدول ۲: فهرست شاخص‌ها و گویه‌های مورد استفاده

شاخص	گویه
مسئولیت‌پذیری اجتماعی	مسئولیت‌پذیری در انجام امور روستا، مسئولیت‌پذیری در انجام کار، احساس مسئولیت در قبال روستا
امید به آینده	خوش‌بینی به فراهم شدن یک زندگی خوب در آینده، عدم ترس از دوره سالمندی، مهاجرت به شهر برای تأمین یک زندگی بهتر
احساس خوشبختی	خوشبختی افراد از زندگی در روستا، رضایت از تفریحات و سرگرمی‌های موجود در روستا، رو به پیشرفت بودن زندگی، دست‌یافتنی بودن خوشبختی در روستا
برون‌گرایی و تعامل اجتماعی	اهمیت به بازدید از اقوام و آشنایان، ترجیح مسافرت‌های جمعی به فردی، شرکت در مناسبت‌های مذهبی، دیدگاه شخصی به نهادهای و تشکیلات دولتی
مشارکت اجتماعی	شرکت در جلسه‌های عمومی روستا، همفکری و مشورت زنان در امور روستا، استفاده از مشارکت عمومی در فعالیت‌های عمران، مقدار تأثیرگذاری روستاییان بر اموری که از سوی سازمانها ابلاغ می‌شود، میزان مشارکت روستاییان در تصمیم‌گیری شوراها، میزان همکاری روستاییان در کارهای کشاورزی
رضایت شغلی	رضایت از موقعیت اجتماعی شغل، تناسب درآمد با مقدار زحمت محتمل شده، احساس امنیت شغلی، میزان بهره‌مندی از بیمه روستایی، رضایت از اشتغال جوانان در روستا، میزان اشتغال در روستا
تعلق مکانی	علاقه به زندگی در روستا، زندگی در کنار اقوام و آشنایان، علاقه به تفریح و گذران اوقات فراغت در روستا، مقدار علاقه به ازدواج در روستا
رضایت از کیفیت دسترسی به خدمات	رضایت دسترسی به خدمات انتظامی، رضایت از خدمات ارتباطی، رضایت از خدمات حمل و نقل عمومی، رضایت از خدمات آموزشی، رضایت از خدمات بهداشتی و درمانی، رضایت از خدمات مالی و اعتباری بانک‌ها، رضایت از آب آشامیدنی، برق و خدمات فرهنگی، رضایت از شرکت تعاونی روستایی، رضایت از خدمات ترویجی، رضایت از دسترسی به زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات
اعتماد اجتماعی	اعتماد به توصیه‌های مروجان کشاورزی، اعتماد به شرکاء در محیط کاری، اعتماد به مأموران دولتی، اعتماد به همسایه در قبال وثیقه گذاشتن
ترس از ناهنجاری-های اجتماعی	تأثیر برخی از جنبه‌های فرهنگ جامعه شهری، کم رنگ شدن مذهب در جامعه روستایی، مصرف مواد مخدر، سرقت اموال و احتشام، افزایش طلاق
همبستگی اجتماعی	همدلی و یکرنگی بین مردم، حل اختلافات به صورت کدخدامنشانه، میزان میهمانی دادن به فامیل‌های درجه یک
شاخص‌های اقتصادی	توسعه فعالیت‌های خدمات برتر (الکترونیک) در روستا، ایجاد اشتغال و گسترش فعالیت‌های تولیدی روستایی، توسعه خدمات گردشگری در روستا، بسترسازی جهت توسعه صنایع دستی و سنتی در روستا، روش‌های درآمدزایی برای روستا
شاخص‌های عمرانی	رعایت ضوابط ساخت و ساز و صدور پروانه ساختمان در داخل بافت روستا، پیگیری تهیه و اجرای طرح‌های هادی روستایی، جمع‌آوری زباله و دفع فاضلاب روستایی، بهبود عبور و مرور روستایی و امکانات زیربنایی، جلوگیری از حفرچاه‌های غیرمجاز
شاخص‌های اجتماعی و فرهنگی	توجه به ورزش و سلامت روستاییان، حفظ سلامتی و بهداشت محیط روستا، توجه به ثبت دقیق وقایع حیاتی (تولد، فوت، ازدواج، طلاق)، برگزاری مراسم‌ها و اردوهای فرهنگی و مذهبی
شاخص‌های خدماتی	ایجاد امنیت در روستا، نظافت معابر و اماکن عمومی در روستا، بهره‌برداری و نگهداری مناسب از تجهیزات و ماشین‌آلات روستا، تنوع بخشی به فعالیت‌های روستایی

منابع: فتاحی و همکاران، ۱۳۹۲؛ اجتماعی و همکاران، ۱۳۹۳؛ باری حصار و همکاران، ۱۳۹۲؛ خسرویگی و همکاران، ۱۳۹۰؛ نوری‌پور و شاه‌ولی، ۱۳۹۰؛ عنایسانی و همکاران، ۱۳۹۰؛ شیخی و همکاران، ۱۳۹۲.

یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی

از ۳۷۰ نفر پاسخگو به پرسشنامه‌های توزیع شده، از ۶ رده سنی در نظر گرفته شده بیشترین فراوانی در رده سنی ۳۰-۳۹ سال قرار داشت که حدود ۲۷/۹ درصد از حجم نمونه را شامل می‌شد. از لحاظ میزان تحصیلات از بین مقاطع تحصیلی زیر دیپلم، فوق دیپلم، لیسانس و بالاتر، بیشترین فراوانی یعنی ۲۱۳ نفر در مقطع تحصیلی زیر

دیپلم قرار داشتند که حدود ۵۶/۱ درصد از پاسخگویان را در بر گرفته است. همچنین با توجه به شاخص‌های در نظر گرفته شده جهت سنجش متغیرهای تحقیق، از بین متغیرهای پایداری اجتماعی، شاخص برون‌گرایی و تعامل اجتماعی دارای بیشترین میانگین (۳/۰۲۴) بوده است که انحراف معیار آن ۰/۶۰۴ برآورد گردید و کمترین میانگین با ۲/۶۵۴ متعلق به شاخص مشارکت اجتماعی بوده است که انحراف معیار آن ۰/۴۵۲ برآورد گردید (جدول ۳).

جدول ۳: شاخص‌های مرکزی و پراکندگی پایداری اجتماعی روستایی و مولفه‌های آن

آماره	مسئولیت پذیری	امید به آینده	احساس خوشبختی	برون‌گرایی و تعامل اجتماعی	مشارکت اجتماعی	رضایت شغلی
میانگین	۲/۶۸۰	۲/۸۲۶	۲/۸۱۴	۳/۰۲۴	۲/۶۵۴	۲/۷۹۱
انحراف معیار	۰/۶۳۴	۰/۶۰۴	۰/۶۱۱	۰/۶۰۴	۰/۴۵۲	۰/۴۸۷
آماره	تعلق مکانی	رضایت از کیفیت خدمات	اعتماد اجتماعی	ترس از ناهنجاریهای اجتماعی	همبستگی اجتماعی	پایداری اجتماعی
میانگین	۲/۹۶۲	۲/۷۰۸	۲/۹۵۵	۲/۷۸۱	۲/۸۸۹	۲/۸۵۱
انحراف معیار	۰/۶۳۹	۰/۳۶۵	۰/۶۲۲	۰/۵۳۲	۰/۵۹۲	۰/۵۰۳

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

در رابطه با شاخص‌های عملکرد مدیریت روستایی از بین پنج شاخص در نظر گرفته شده، شاخص اعتماد اجتماعی و فرهنگی با ۲/۸۳۵ دارای بیشترین میانگین و شاخص اقتصادی با ۲/۶۱۶ دارای کمترین میانگین هستند (جدول ۴).

جدول ۴: میانگین و انحراف معیار عملکرد مدیریت روستایی و مولفه‌های آن

آماره	شاخص‌های اقتصادی	شاخص‌های عمرانی	شاخص‌های اجتماعی و فرهنگی	شاخص‌های خدماتی	عملکرد مدیریت روستایی
میانگین	۲/۶۱۶	۲/۶۲۳	۲/۸۹۳	۲/۸۳۵	۲/۷۴۳
انحراف معیار	۰/۴۴۰	۰/۵۱۶	۰/۵۹۱	۰/۵۱۹	۰/۳۶۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها بر اساس اهداف تعیین شده، در این بخش از پژوهش برای بررسی نرمال بودن متغیرها از آزمون کلموگراف-اسمیرنوف استفاده گردید. در این آزمون فرض صفر نشانگر نرمال بودن متغیرهاست و اگر سطح معنی‌داری بیشتر از ۰/۰۵ باشد نرمال بودن داده‌ها تأیید می‌گردد. همانگونه که جدول ۵ نشان می‌دهد در تمام متغیرهای مورد استفاده سطح معنی‌داری از سطح خطای پیش‌بین (p-value= %5) بیشتر است و توزیع متغیرهای مورد نظر نرمال است.

جدول ۵: نتایج آزمون کولموگروف-اسمیرنوف جهت تعیین نرمال بودن توزیع متغیرها

آماره	پایداری اجتماعی روستایی	عملکرد مدیریت روستایی
مقدار کلموگراف-اسمیرنوف	۱/۰۵۸	۰/۸۴۵
سطح معنی‌داری	۰/۰۹۲	۱/۱۷۱

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

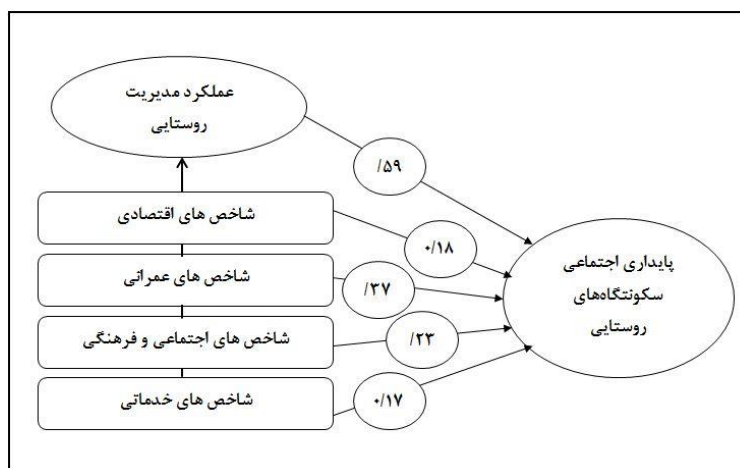
در ادامه پژوهش جهت تعیین سهم یک یا چند متغیر مستقل در متغیر وابسته از رگرسیون چند متغیره استفاده گردید. همانگونه که نتایج جدول ۶ نشان می‌دهد می‌توان گفت با توجه به سطح معنی‌داری آزمون از بین شاخص‌های عملکرد مدیریت روستایی، شاخص عمرانی با ضریب بتای ۰/۳۷۵ بیشترین تأثیر را بر پایداری اجتماعی داشته است و سایر شاخص‌های اجتماعی و فرهنگی با ضریب بتای ۰/۲۳۴، شاخص اقتصادی (۰/۱۸۸) و شاخص خدماتی با ضریب بتای ۰/۱۷۰ در رتبه‌های بعدی قرار داشتند و می‌توان گفت شاخص عمرانی بیشترین نقش را در پیش‌بینی متغیر پایداری اجتماعی داراست و ۰/۳۷۵ از متغیر وابسته را پیش‌بینی می‌کند و شاخص خدماتی کمترین تأثیر را بر متغیر وابسته داراست.

جدول ۶: نتایج رگرسیون چند متغیره جهت پیش‌بینی متغیر وابسته

متغیر پیش‌بین	ضریب غیراستاندارد		P	T	ضریب استاندارد Beta	ضریب تعیین	
	B	ES				ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل‌شده
مقدار ثابت	۱/۴۱۲	۰/۱۳۰	۰/۰۰۰	۱۰/۸۸۳	-	-	-
شاخص اقتصادی	۰/۱۶۵	۰/۰۴۱	۰/۰۰۰	۳/۵۷۳	۰/۱۸۸	۰/۱۳۲	۰/۱۲۹
شاخص عمرانی	۰/۲۰۷	۰/۰۲۹	۰/۰۰۰	۷/۱۲۵	۰/۳۷۵	۰/۲۷۰	۰/۲۶۸
شاخص اجتماعی - فرهنگی	۰/۱۸۹	۰/۰۳۰	۰/۰۰۰	۴/۲۸۲	۰/۲۳۴	۰/۲۲۴	۰/۲۲۱
شاخص خدماتی	۰/۱۴۶	۰/۰۲۴	۰/۰۰۰	۲/۳۷۸	۰/۱۷۰	۰/۰۳۴	۰/۰۳۱
عملکرد مدیریت روستایی	۰/۵۴۹	۰/۰۴۵	۰/۰۰۰	۱۲/۲۲۱	۰/۵۹۹	۰/۳۵۹	۰/۳۵۶

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

شکل ۲ نمودار عملکرد مدیریت روستایی را در پایداری اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی بر اساس میزان بتا و سهم متغیرهای مستقل نشان می‌دهد.

شکل ۲: اهمیت نسبی متغیرهای مستقل در پیش‌بینی متغیر وابسته

نتیجه گیری

توسعه پایدار، فرایندی برای دستیابی به رویکردی یکپارچه و آینده‌نگر از توسعه، از طریق شناخت روابط انسان‌ها و محیط زیست و مداخله‌های عقلانی به منظور بهبود بخشیدن به این روابط با تاکید بر حقوق همه‌ی آحاد بشر است. دستیابی به این چشم‌انداز از طریق مداومت در سطوح مختلف برنامه‌ریزی و مدیریت سکونتگاه‌های روستایی امکان‌پذیر خواهد شد. زیرا مناطق روستایی در زمان حاضر با مشکلات زیادی مواجه بوده و در عین حال با انتخاب-های متفاوتی نیز برای آینده خود روبه‌رو هستند. بنابراین تصمیمات و استراتژی‌های متفاوتی برای توسعه مناطق روستایی وجود دارد که لازم است در مورد آنها اقدامات لازم به عمل آید. تصمیمات توسعه‌ای باید بر اساس منابع انسانی و فیزیکی و در دسترس جامعه، شرایط درونی و بیرونی منطقه و نیازهای ساکنان مناطق روستایی تدوین گردد. در این بخش نقش مدیریت روستایی بسیار حائز اهمیت می‌باشد، و یکی از جنبه‌های اصلی ابعاد توسعه پایدار و عملکرد مدیریت روستایی مربوط به بحث پایداری اجتماعی است. پایداری تعامل میان مجموعه‌ای از ابعاد اکولوژیکی، اقتصادی و اجتماعی است. در این مقوله بر اساس نگرش سیستمی ایفای نقش موثر هر یک از ابعاد می‌تواند در نهایت پایداری را به ارمغان آورد. اما با توجه به دامنه گسترده و تاثیرگذار پایداری اجتماعی می‌توان آن

را به عنوان یکی از ابعاد موثر پایداری قلمداد کرد که می‌تواند تاثیر فراوانی بر پایداری اکولوژیکی و اقتصادی داشته باشد.

مطالعه جامعه‌ی مورد مطالعه (بخش مرکزی شهرستان اردبیل) نشان می‌دهد که در بین شاخص‌های مربوط به پایداری اجتماعی، شاخص برون‌گرایی و تعامل اجتماعی (شامل بازدید اقوام و دوستان، مسافرت‌های جمعی، شرکت در مراسم‌های مذهبی و ...) دارای بیشترین تاثیر و شاخص مشارکت اجتماعی دارای کمترین تاثیر می‌باشند. که این امر به نوبه‌ی خود نشان دهنده‌ی این امر است که از فرصت‌های موجود در خود روستا در جهت افزایش پایداری اجتماعی و مشارکت اجتماعی استفاده نمی‌گردد و همچنین مشارکت اجتماعی مورد غفلت قرار گرفته است. با توجه به نتایج رگرسیون در تجزیه و تحلیل متغیرهای پژوهش، عملکرد مدیریت روستایی نزدیک ۶۰ درصد از تغییرات اجتماعی را پیش بینی می‌کند که اگر مدیریت به صورت صحیح و کارآمد اجرا گردد می‌تواند پایداری اجتماعی را تا حد زیادی در روستاها بهبود بخشد و همچنین در بین شاخص‌های عملکرد مدیریت روستایی بیشترین تاثیر مربوط به شاخص عمرانی است سپس شاخص اجتماعی فرهنگی؛ اقتصادی و خدماتی قرار دارند. بدین ترتیب با توجه و با بهبود شاخص عمرانی مدیریت روستایی می‌توان پایداری اجتماعی را بهبود بیشتری بخشید.

با توجه به یافته‌های تحقیق و در راستای نقش مؤثرتر و کارآمدتر مدیریت روستایی در بهبود پایداری اجتماعی ذکر راهکارها و پیشنهادات زیر ضروری به نظر می‌رسد:

- افزایش امکانات رفاهی و آموزشی در سطح روستاها با توجه به کمبود این امکانات در سطح روستاهای منطقه
- اهمیت‌دادن و ایجاد شبکه‌های اجتماعی و موسساتی که جامعه مدنی را در بر می‌گیرند که در راستای تقویت مشارکت اجتماعی (با توجه به پایین بودن میانگین مشارکت) بسیار موثر می‌باشد.
- اهمیت‌دادن به یافته‌ها و تحقیقات و استفاده از آنها در امر تصمیم‌گیری
- ایجاد بانک‌های اطلاعاتی که عدم وجود آن در سطح منطقه و روستاها یکی از مشکلات اساسی است
- متنوع ساختن اقتصاد محلی با توجه به بیکاری پنهان و فصلی در سطح روستاها
- با توجه به اینکه شاخص عملکرد مدیریت روستایی بالاترین تاثیر را در پایداری اجتماعی دارد لذا تقویت رهبران محلی و انتخاب دهیار در روستاهای فاقد این نقش و دخیل دانستن آنها در جریان تصمیم‌گیری و شفاف‌سازی مدیریتی و تربیت مدیران خیره و آگاه در روستا با دخالت مستقیم مردم روستا می‌تواند باعث افزایش پایداری اجتماعی گردد.

• توجه جدی به مشارکت زنان در توسعه روستا

- مشارکت فعالانه مردم روستا در پروژه‌های عمرانی (از آنجایی که شاخص پروژه‌های عمرانی بیشترین نقش را در پایداری اجتماعی دارد این مهم بسیار موثر می‌باشد)

- بالابردن انگیزه ماندگاری جمعیت روستایی از راه تقویت بنیان‌های معیشتی مردم محلی با تاکید ویژه بر ایجاد اشتغال مناسب برای جوانان و افراد جویای کار
- توانمندسازی اجتماعی از راه رفع هر گونه تبعیض و نابرابری؛ در راستای ایجاد زمینه مشارکت واقعی مردم در روند توسعه محلی

منابع

- اجتماعی، بابک؛ غفاری، رامین؛ جاوری، مجید و نجف پور، بهرام (۱۳۹۳)، سنجش پایداری سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: سکونتگاه‌های روستایی فیروزآباد فارس)، فصلنامه جغرافیا، سال دوازدهم، شماره ۴۳، صص ۲۹۴-۲۷۹.
- استعلاجی، علیرضا (۱۳۹۱)، بررسی الگوی مدیریت روستایی در ایران با تأکید بر مدیریت محلی و مشارکت دهیاری‌ها، جغرافیا، سال ۱۰، شماره ۳۲، صص ۲۳۹-۲۵۸.
- پورطاهری، مهدی، سجاسی قیداری، حمداله و صادقلو، طاهره (۱۳۸۹)، سنجش و اولویت‌بندی پایداری اجتماعی در مناطق روستایی، با استفاده از تکنیک رتبه‌بندی بر اساس تشابه به حل ایدآل فازی، مطالعه موردی دهستان حومه بخش مرکزی شهرستان خدابنده، پژوهش‌های روستایی، سال اول، شماره ۱، صص ۱-۳۲.
- تیموری، ایرج؛ فرهودی، رحمت‌اله؛ رهنمایی، محمدتقی؛ قرخلو، مهدی (۱۳۹۱)، ارزیابی پایداری اجتماعی با استفاده از منطق فازی، مطالعه موردی: تهران، جغرافیا، سال ۱۰، شماره ۳۵، صص ۱۹-۲۵.
- جمینی، داوود و جمشیدی، علیرضا (۱۳۹۳)، واکاوی عوامل تبیین‌کننده پایداری اجتماعی در مناطق روستایی، مطالعه موردی: شهرستان چرداول، آمایش جغرافیایی فضا، سال چهارم، شماره ۱۳، صص ۱۴۷-۱۶۵.
- حسینی، سیدهادی؛ علی‌آبادی، کاظم و حمیدیان، علیرضا (۱۳۹۴)، تحلیلی بر ارزیابی کیفیت پایداری اجتماعی در نواحی دو وسه شهر سبزوار، جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، شماره ۱۴، صص ۴۷-۷۰.
- حیدری‌ساربان، وکیل (۱۳۹۴)، عوامل بهبود مدیریت توسعه روستایی از دیدگاه مردم محلی: مطالعه موردی شهرستان مشگین‌شهر، روستا و توسعه، سال ۱۸، شماره ۴، صص ۹۱-۱۰۹.
- خسرویگی، رضا؛ شایان، حمید؛ سجاسی قیداری، حمداله و صادقلو، طاهره (۱۳۹۰)، سنجش و ارزیابی پایداری در مناطق روستایی با استفاده از تکنیک تصمیم‌گیری چندمتغیره فازی - تاپسیس، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، سال دوم، شماره یکم، صص ۱۸۱-۱۵۱.
- خوش‌فر، غلامرضا، بارگاهی، رضا و کرمی، شهاب (۱۳۹۲)، سرمایه اجتماعی و پایداری شهری، مطالعه موردی: گرگان، مطالعات شهری، شماره ۸، صص ۳۱-۴۶.
- رشیدپور، لقمان (۱۳۸۹)، نقش مدیریت مبتنی بر جامعه محلی در فرآیند توسعه پایدار روستایی استان آذربایجان غربی، پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، سال ۳، شماره ۴، صص ۳۱-۴۲.
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ سجاسی قیداری، حمداله؛ عینالی، جمشید (۱۳۸۶)، نگرشی نو به مدیریت روستایی با تأکید بر نهادهای تأثیرگذار، روستا و توسعه، سال ۱۰، شماره ۲، صص ۱-۳۰.
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا (۱۳۸۹)، مدیریت توسعه روستایی (تئوری‌های بنیانی)، انتشارات سمت، تهران.
- زیارتی نصرآبادی، اسماعیل (۱۳۸۴)، ساختار و تشکیلات در سازمان‌های غیر دولتی دهیاری، ماهنامه دهیاری‌ها، تهران، سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، شماره ۱۸.
- سالمی، مریم؛ حمزه‌ای، محمدرضا؛ میرک‌زاده، علی‌اصغر (۱۳۹۰)، سنجش پایداری اجتماعی زنان روستایی شهرستان سنقر، مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان، سال ۹، شماره ۱، صص ۵۵-۷۶.
- سعیدی، عباس (۱۳۸۹)، ۱۰ مقاله در شناخت سکونتگاه‌های روستایی، انتشارات مهر مینو، تهران.

شیخی، حجت؛ پریزادی، طاهر و ورمزیار، بیژن (۱۳۹۲)، بررسی و ارزیابی عملکرد دهیاران در روند مدیریت و توسعه روستایی (مطالعه موردی: شهرستان همدان)، فصلنامه برنامه‌ریزی فضایی، سال سوم، شماره سوم، صص ۱۷-۳۲.

صلاحی‌اصفهان‌نی، گیتی؛ التیامی‌نیا، پارسا (۱۳۹۴)، نقش مدیریت روستایی در حفظ اراضی کشاورزی با تأکید بر خانه‌های دوم، مطالعه موردی: دهستان زیرتنگ سیاب، جغرافیا، سال ۱۳، شماره ۴۵، صص ۱۵۷-۱۸۳.

عبدالهیان، حمید؛ شریعتی، سیما؛ شوشتی‌زاده، الهام (۱۳۸۵)، اندازه‌گیری عملکرد مدیریت روستایی در ایران براساس عوامل تأثیرگذار بر فرآیند مدیریت در روستاهای ایران. فصلنامه مدرس علوم انسانی (ویژه نامه مدیریت). سال ۱۰. شماره ۴۶، صص ۲۲۷-۲۶۷.

عباستانی، علی اکبر؛ خسرویگی، رضا؛ تقیلو، علی اکبر و شمس‌الدینی، رضا (۱۳۹۰)، سطح بندی پایداری توسعه روستایی با استفاده از فن تصمیم‌گیری چندمعیاره برنامه‌ریزی توافقی CP (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان کمیجان)، فصلنامه جغرافیای انسانی، سال سوم، شماره دوم، صص ۱۰۷-۱۲۶.

فرجی‌سبکبار، حسن‌علی؛ بیات، ناصر؛ قصابی، محمدجواد (۱۳۹۲)، شناخت و تحلیل علل ناکارآمدی مدیریت روستایی از دیدگاه مردم محلی، مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان آران و بیدگل، پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، شماره ۳، صص ۲۵۷-۲۸۰.

قدیری معصوم، مجتبی؛ ریاحی، وحید (۱۳۸۳)، بررسی محورها و چالش‌های مدیریت روستایی در ایران، شماره ۵۰، صص ۱۷۷-۱۹۸.

قنبری، سیروس و بهرامی، کیوان (۱۳۹۵)، مدیریت محلی و نقش آن در توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی، مطالعه موردی: شهرستان چناران، برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال ۶، شماره ۲۲، صص ۱۳۵-۱۴۶.

لهسایی‌زاده، عبدالعلی (۱۳۸۸)، مدیریت روستایی در ایران معاصر، تعاون، سال ۲۰، شماره ۲۰۲ و ۲۰۳، صص ۴۹-۶۸.

مطیعی‌لنگرودی، حسن (۱۳۸۲)، برنامه‌ریزی روستایی با تأکید بر ایران، مشهد، جهاد دانشگاهی، ص ۲۲۹.

منشی‌زاده، رحمتاله؛ رحمانی، بیژن؛ ملکی، لطف‌اله (۱۳۹۳)، عملکرد مدیریت نوین روستایی در پایداری اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی، مطالعه موردی: روستاهای پیرامون اردبیل، جغرافیا، سال ۱۲، شماره ۴۰، صص ۱۳۳-۱۴۶.

نسترن، مهین؛ قاسمی، وحید و هادیزاده زرگر، صادق (۱۳۹۲)، ارزیابی شاخص‌های پایداری اجتماعی با استفاده از فرآیند تحلیل شبکه (ANP)، جامعه‌شناسی کاربردی، سال ۲۴، شماره ۳، صص ۱۵۵-۱۷۳.

نعمتی، مرتضی؛ بدری، سیدعلی (۱۳۸۶)، پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۵۹، صص ۱۶۱-۱۷۶.

نوری‌پور، مهدی و شاه ولی، منصور (۱۳۹۰)، ارزیابی معیارهای پایداری روستایی شهرستان دنا براساس فرایند ارتباطات: کاربرد تحلیل سلسله‌مراتبی، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، سال دوم، شماره یکم، صص ۹۲-۶۳.

یاری حصار، ارسطو؛ بدری، سیدعلی؛ پورطاهری، مهدی و فرجی‌سبکبار، حسنعلی (۱۳۹۲)، بررسی و تبیین فرایند انتخاب نماگرهای سنجش و ارزیابی پایداری سکونتگاه‌های روستایی حوزه ی کلان شهری با تاکید بر کلان شهر تهران، فصلنامه جغرافیا و توسعه، شماره ۳۲، صص ۱۴۸-۱۲۷.

- Bruckmer, c and Hilary, T. (2009) Rural Sustainable Development in the Knowledge Society, Ashgate.
- Gibson, K., A. Cahill and D. McKay. (2010) Rethinking the dynamics of rural transformation: performing different development pathways in a Philippine municipality, Journal of Transactions of the Institute of British Geographers, 35 (2): 237- 255.
- Golusin, M.(2009) Definition, characteristics and state of the indicators of sustainable development in countries of Southeastern Europe, Agriculture, Ecosystems and Environment, 130.
- Goodland, R(2003), Sustainability Human, Social, Economic and Environmental, World Bank Washington DC, USA.
- Hopwood B, Mellor M, O'Brien G.(2005) Sustainable development: mapping different approaches. Sustainable Development 13(1): 38-52.
- Mahon, M., Fahy, F., and Cinnéide, M. (2012) The significance of quality of life and sustainability at the urban- rural fringe in the making of place-based community, Geo Journal, 77 (2): 265- 278.

- Mak, M. and Clinton Peacock, J.(2011) Social Sustainability: A Comparison of Case Studies in UK, USA and Australia. Poster presented at the 17th Pacific Rim Real Estate Society Conference, Gold Coast.
- Olyel, D. (2006) Right tool, wrong target: Co-management in the Ugandan fishery sector. A thesis submitted in partial fulfillment of the Masters Degree in International Fisheries Management. Norwegian College of Fisheries Science University of Tromso, p.124.
- Pacione, Michael. (2009) Urban Geography A Global Perspective Third Edition, Published In The Taylor & Francis , Page:607.
- Ramanaidu, S.K. (2011) Uncovering the relationship between transformational leadership, Organizational Culture, Affective Commitment and Employee Performance: The Case of a Malaysian Educational Institution. Doctoral dissertation, University of Newcastle. Faculty of Business and Law, Newcastle business School.
- Singh, n.(2004) information technology and rural development in india, paper 563, department of economics, university of California, santacruz, 34.
- Vallance, Suzanne, C.Perkins, Harvey, Jennifer, E. Dixon (2011), What is social sustainability? A clarification of concepts, Geoforum 42,page 24.
- Woods, M. (2011) Rural (Key Ideas in Geography). Rutledge: London and New York.